

УДК 378.018.8:364-43]:316.77-047.22-043.83]:364.4-053.6](045)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАСОБАМИ МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ**

Штомпель Костянтин, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0009-0001-2113-3852

E-mail: kostyashtompel@gmail.com

У статті на основі аналізу теорії і практики охарактеризувати особливості формування комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників засобами молодіжної роботи.

Автором здійснено аналіз наукових, навчально-методичних джерел з метою виокремлення основних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність».

З'ясовано, що ефективним засобом формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є молодіжна робота як сфера професійної діяльності, що орієнтована на молодь та сприяє поліпшенню умов особистісного та соціального зростання молодих людей відповідно до їхніх потреб і можливостей, підтримуючи їхній духовний та фізичний розвиток.

Ключові слова: молодіжна робота, молодіжна політика, майбутній соціальний працівник, вища освіта, заклад вищої освіти, професійна компетентність, комунікативна компетентність.

**FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL
WORKERS USING THE MEANS OF YOUTH WORK**

Shtompel Kostiantyn, PhD student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0009-0001-2113-3852

E-mail: kostyashtompel@gmail.com

The article, based on the analysis of theory and practice, characterizes the features of the formation of communicative competence in future social workers by means of youth work.

It has been established that youth work is a relevant direction of youth policy development today – a promising field of professional activity with young people, which requires the development of training and the field of employment of youth workers, the level of popularization of youth work in all regions and cities of Ukraine. According to the terminology of the Council of Europe in the fields of youth policy, human rights and non-formal education, the concept of «youth work» is defined as a tool for personal development, social integration and active citizenship of young people.

A key aspect of the development of youth policy and youth work is the staffing of youth infrastructure for state authorities and local governments. This involves the creation of a system of training, retraining and advanced training of specialists in the field of youth policy. Regular training of employees whose activities are directly related to the implementation of youth policy is also important.

The author analyzed scientific, educational and methodological sources in order to identify the main approaches to defining the concept of «communicative competence».

It was found that an effective means of forming the communicative competence of future specialists is youth work as a field of professional activity that is focused on young people and contributes to

improving the conditions of personal and social growth of young people in accordance with their needs and capabilities, supporting their spiritual and physical development.

The theoretical-practical and organizational-methodical aspects of the formation of the communicative competence of the individual by means of youth work are highlighted as prospects for further research.

Key words: youth work, youth policy, future social worker, higher education, higher education institution, professional competence, communicative competence.

Key words: youth work, youth policy, future social worker, higher education, higher education institution, professional competence, communicative competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку України як демократичної країни молодіжна політика є одним із ключових напрямів державної політики, що «спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю» [2].

В суспільстві в умовах соціально-політичних, економічних, культурних трансформацій актуалізується проблема громадянськості як показник розвитку демократії. У контексті реалізації сучасної державної молодіжної політики особливо важливим є розробка та впровадження нових форм молодіжної роботи, а також забезпечення відповідної та ефективної нормативно-правової бази. Зокрема, розуміння молоді як важливого елемента національних інтересів та одного з основних чинників розвитку держави і суспільства реалізується через низку законодавчих актів та урядових програм, а саме: Стратегія розвитку державної молодіжної політики до 2030 року, Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки, програма «Молодіжний працівник» (2014), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» (2017), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (2018), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2019–2022 роки з реалізації Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні» (2019), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки» (2020), Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021) та ін. [2].

Актуальним напрямом розвитку молодіжної політики сьогодні є молодіжна робота – перспективна сфера професійної діяльності з молоддю, що потребує розвитку підготовки та сфери працевлаштування молодіжних працівників, рівня популяризації молодіжної роботи як інструменту для особистого розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства молодих людей в усіх регіонах України.

Ключовим аспектом розвитку молодіжної політики, молодіжної роботи є кадрове забезпечення молодіжної інфраструктури, що передбачає «створення системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців у сфері молодіжної політики. Важливим є також регулярне навчання працівників, чия діяльність безпосередньо пов'язана з реалізацією молодіжної політики» [7, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до тематики дослідження заслуговують на увагу праці науковців, що пропонують теоретико-практичні та організаційно-методичні аспекти такої проблеми, як формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів (О. Караман, І. Ковчина, Н. Коляда, Ж. Петрочко, В. Поліщук, Т. Семигіна, Г. Слезанська, та ін.);

формування комунікативної компетентності особистості (Л. Гавриляк, В. Ісаченко, Н. Коляда, та ін.); розвиток молодіжної роботи, молодіжної політики (О. Кравченко, Н. Левченко, І. Пеша, та ін.).

Однак, з-поміж різних аспектів професійної підготовки фахівців залишається недостатньо дослідженим такий аспект, як формування комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників з урахуванням особливостей та потенціалу молодіжної роботи.

Мета статті – на основі аналізу теорії і практики охарактеризувати особливості формування комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників засобами молодіжної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні вища школа має на меті підготувати спеціаліста нового типу, здатного оперативно та продуктивно вирішувати професійні завдання. Ефективність професійної діяльності визначається багатьма чинниками, з-поміж яких – професійна компетентність.

У системі професійних компетентностей майбутніх фахівців у галузі молодіжної роботи окреме місце належить комунікативній компетентності, оскільки «у час інтеграції національної економіки України в структури Європейського союзу, впливу глобалізаційних процесів на європейську інтеграцію, зміцнення громадянського суспільства виникає нагальна потреба у підготовці висококваліфікованих спеціалістів із розвиненими комунікативними здібностями, здатних до активних взаємостосунків зі світом і перебігу цього з тим, щоб пізнавати себе та світ» [3].

Розвиток комунікативної складової соціальної роботи як науки і практики «нерозривно пов'язаний із загальним розвитком науки, засобів науково-педагогічної комунікації, співпраці вчених-педагогів, підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Комунікативна складова докторської підготовки в Україні розвивається в контексті актуалізації наукового та навчально-методичного супроводу підготовки докторів філософії в цілому та в галузі соціальної роботи зокрема» [3, с. 217].

Аналіз наукових, навчально-методичних джерел зумовив виокремлення основних підходів до визначення поняття «комунікативна компетентність», а саме:

– «узагальнена комунікативна властивість особистості, що включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила. Таким чином, сформована комунікативна компетентність надає можливість фахівцю успішно вступати у різного роду (вербальні та невербальні, усні й письмові) контакти для вирішення комунікативних задач (передачі інформації, ведення переговорів, встановлення та підтримки контактів, інші)» [1, с. 71];

– «здатність особистості встановлювати, застосувати і підтримувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії та необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок роботи у групі, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування» [4];

– «здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню, володіння різними соціальними ролями. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі

безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм» [4];

- «здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; для ефективної комунікації необхідне досягнення взаєморозуміння партнерів і розуміння ситуації та предмета спілкування; система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії» [10];

- «комунікативна компетентність передбачає такий рівень взаємодії з оточуючими, який дозволяє особі в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в суспільстві, а також наявність життєвого досвіду, ерудиції, наукових знань та ін.» [10];

- «здатність ефективно і доречно спілкуватися з іншими людьми, використовуючи відповідні мовні, невербальні та соціальні засоби. Вона включає не лише вміння передавати інформацію, але й здатність розуміти і враховувати контекст, культурні та соціальні особливості співрозмовників, а також використовувати різні комунікативні стратегії для досягнення взаєморозуміння та успіху в спілкуванні» [9];

- та ін.

Отже, узагальненим є термінологічний підхід до комунікативної компетентності як важливої навички в сучасному суспільстві, яка сприяє налагодженню результативних соціальних і професійних зв'язків, підтримці взаєморозуміння, зменшенню конфліктів і досягненню визначених цілей.

Підтвердженням важливості та першорядності комунікативної компетентності для професійної діяльності соціального працівника з молоддю є аналіз змісту стандартів вищої освіти, професійних стандартів, освітніх програм. Зокрема, за результатами аналізу стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти нами виокремлено ті компетентності (загальні, фахові), які безпосередньо стосуються рівня комунікативної підготовки соціального працівника, а саме:

- «здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;
- здатність приймати обґрунтовані рішення;
- здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети;
- здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах;
- здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці;
- здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів;
- здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей;

- здатність до застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу;
- здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад;
- здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи;
- здатність оцінювати результати та якість професійної діяльності у сфері соціальної роботи;
- здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах» [8].

Отже, проведений аналіз компетентностей майбутнього соціального працівника підтверджує актуальність термінологічного та теоретико-практичного підходу до комунікативної компетентності як важливої навички в сучасному суспільстві, яка сприяє налагодженню результативних соціальних і професійних зв'язків, підтримці взаєморозуміння, зменшенню конфліктів і досягненню визначених цілей.

Аналіз наукових, навчально-методичних джерел дає можливість зробити висновок, що ефективним засобом формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є молодіжна робота – «комплекс заходів молодіжної політики, що орієнтовані на молодь та проводяться разом із молоддю і для молоді засобами неформальної освіти у вільний для молоді час, спрямований на надання можливості молоді розвиватись самостійно; ці заходи також націлені на покращення умов особистого і соціального розвитку молодих осіб відповідно до їхніх потреб та можливостей, сприяють їхньому духовному та фізичному розвитку» [7].

З-поміж основних завдань підвищення ефективності соціальної роботи з молоддю – оновлення змісту професійної підготовки фахівців; врахування вікових особливостей та прав молодих людей; формування умінь вибору змісту роботи, планування; та ін. Означене підтверджує актуальність формування організаторів молодіжної роботи – соціально та професійно компетентних, які розробляють та володіють ефективними технологіями соціальної роботи з урахуванням адекватних особливостям часу орієнтацій та інтересів молоді, а також соціально-політичної ситуації в країні і світі.

Основне завдання підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти – це «формування їхньої професійної компетентності завдяки: освітньо-професійним програмам спрямованим на формування загальних та фахових компетентностей і досягнення програмних результатів навчання, необхідних для професійної діяльності; реалізації робочих програм навчальних дисциплін з урахуванням сучасних вимог суспільства до фахівців соціальної та молодіжної сфер; та удосконалення практичних навичок професійної підготовки майбутніх фахівців» [5, с. 355].

В Україні підготовка фахівців до молодіжної роботи здійснюється як засобами формальної освіти, так і неформальної. Зокрема, з 2018 року підготовку до молодіжної роботи фахівців за спеціальністю 231 Соціальна робота здійснює Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти). Зокрема, освітньо-професійною програмою «Соціальна робота» (ОС «магістр») передбачено вивчення обов'язкових та вибіркових дисциплін, таких як: «Молодь у сучасній громаді», «Проектна діяльність у молодіжній роботі», «Теорія і практика молодіжної роботи», «Молодіжна робота», «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства», «Сучасні практики молодіжної роботи», «Організація та інфраструктура

молодіжної роботи», «Соціальне проектування в молодіжній роботі», «Тренінгові технології в молодіжній роботі», «Менеджмент молодіжної роботи» [5, с. 355; 11].

Наведені вище та інші освітні компоненти, що впроваджені в ЗВО України в контексті реалізації освітніх програм різних рівнів вищої освіти, спрямовані на підготовку високоякісних кадрів у сфері молодіжної роботи з високим рівнем володіння професійними компетентностями, зокрема, комунікативними.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, на основі аналізу теорії і практики з'ясовано, що ефективним засобом формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є молодіжна робота як сфера професійної діяльності, що орієнтована на молодь та сприяє поліпшенню умов особистісного та соціального зростання молодих людей відповідно до їхніх потреб і можливостей, підтримуючи їхній духовний та фізичний розвиток. Тому, теоретико-практичні та організаційно-методичні аспекти формування комунікативної компетентності особистості засобами молодіжної роботи є предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриляк Л. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Scientific journal «Л'ОГОС. The art of scientific mind»*. 2019. №3. С. 70–73.
2. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата запити: 09.09.2024)
3. Коляда Н.М., Ісаченко В.П., Коляда Т.В. Наукова періодика як засіб популяризації соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 215–231.
4. Комунікативна компетентність, її складові. URL: https://pidru4niki.com/90380/sotsiologiya/komunikativna_kompetentnist_skladovi#google_vignette (дата запити: 21.09.2024).
5. Левченко Н. В. Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи: з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. *Social Work and Education*, 2021. Vol. 8, No. 3. pp. 352–363.
6. Ляшенко І. В. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_83 (дата запити: 21.09.2024).
7. Підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи: теорія і практика : монографія / Наталія Володимирівна Левченко ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. К. : Компринт, 2023. 423 с.
8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 557. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата запити: 21.09.2024).
9. Психологічна енциклопедія. Український психологічний ХАБ. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5> (дата запити: 19.09.2024).
10. Складові комунікативної компетентності педагога. Основа: видавнича група. URL: <https://osnova.com.ua/skladovi-komunikativnoi-kompetentnosti-pedagoga/?srsId=AfmBOopjV9WXrsPkPBRyzZqFMnuSIB46pD4xpZPG0o5XVtl4wplwajcb> (дата запити: 18.09.2024).
11. Факультет соціальної та психологічної освіти. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/> (дата запити: 28.09.2024).

12. Levchenko N., Isachenko V., Morhai L., Koliada N., Polishchuk N. Youth work in a higher education institution: formation and prospects of development. *6th International Conference on Human Interaction & Emerging Technologies: Future Systems* (IHET-FS 2021), 2021 vol. 319. Pp. 1242–1249.

REFERENCES

1. Havryliak L. Komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia. *Scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind»*. 2019. №3. S. 70–73.
2. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (data zapytu: 09.09.2024)
3. Koliada N.M., Isachenko V.P., Koliada T.V. Naukova periodyka yak zasib populiaryzatsii sotsialnoi roboty. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. 2022. Vyp. 1 (8). S. 215–231.
4. Komunikatyvna kompetentnist, yii skladovi. URL: https://pidru4niki.com/90380/sotsiologiya/komunikativna_kompetentnist_skladovi#google_vignette (data zapytu: 21.09.2024).
5. Levchenko N. V. Zmist pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do molodizhnoi roboty: z dosvidu Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. *Social Work and Education*, 2021. Vol. 8, No. 3. pp. 352–363.
6. Liashenko I. V. Komponentnyi analiz komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh yurystiv. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 2014. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_83 (data zapytu: 21.09.2024).
7. Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do molodizhnoi roboty: teoriia i praktyka : monohrafiia / Nataliia Volodymyrivna Levchenko ; [nauk. red. N. M. Koliada] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. K. : Komprynt, 2023. 423 s.
8. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 «Sotsialna robota» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity»: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 24.04.2019 № 557. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (data zapytu: 21.09.2024).
9. Psykholohichna entsyklopediia. Ukrainyskyi psykholohichniy KhAB. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5> (data zapytu: 19.09.2024).
10. Skladovi komunikatyvnoi kompetentnosti pedahoha. Osnova: vydavnycha hrupa. URL: [https://osnova.com.ua/skladovi-komunikativnoi-kompetentnosti-pedagoga/?srsltid=AfmBOopjV9WXrsPkPBRYzZqFMnuSIB46pD4xpZPGOo5XVtl4wplwa\]cb](https://osnova.com.ua/skladovi-komunikativnoi-kompetentnosti-pedagoga/?srsltid=AfmBOopjV9WXrsPkPBRYzZqFMnuSIB46pD4xpZPGOo5XVtl4wplwa]cb) (data zapytu: 18.09.2024).
11. Fakultet sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. Umanskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Pavla Tychyny. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/> (data zapytu: 28.09.2024).
12. Levchenko N., Isachenko V., Morhai L., Koliada N., Polishchuk N. Youth work in a higher education institution: formation and prospects of development. *6th International Conference on Human Interaction & Emerging Technologies: Future Systems* (IHET-FS 2021), 2021 vol. 319. Rr. 1242–1249.